

การประสมวงดนตรีไทย

ยมโดย เพ็ญพงศา

ผู้เขียนมีภูมิลำเนาอยู่ภาคกลาง แต่โชคที่ได้มีโอกาสมาดูการประกวดดนตรีไทยของเยาวชนที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ใน ๑๔ จังหวัดภาคใต้ ซึ่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลาเป็นผู้จัดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๙ รวม ๖ ครั้ง มีความรู้สึกดีใจและภูมิใจแทนครู-อาจารย์ผู้ฝึกสอนฝึกซ้อมเยาวชนผู้เป็นศิษย์จนกระทั่งมีฝีมือดีขึ้นตามลำดับ เยาวชนเหล่านี้จะเป็นผู้สืบทอดมรดกด้านวัฒนธรรมไทยให้ยืนยงอยู่คู่ชาติไทยสืบไป

โดยเหตุที่เยาวชนดนตรีไทยภาคใต้มีฝีมือดีด้วยตัวเอง ทำให้คณะกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทยซึ่งมีคุณครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์เป็นประธานกรรมการต่างลงความเห็นว่า ควรจะเพิ่มการประกวดประเภทอื่นขึ้นอีก เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ฝึกหัดดนตรีไทยประเภทอื่นซึ่งจะทำให้มีความรู้กว้างขวางขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ รองอธิการบดี ดร.บันลือ ถิ่นพังงา จึงตกลงให้มีการประกวดดนตรีไทยประเภทวงปี่พาทย์ไม้ยมมเครื่องคู่ขึ้นอีกประเภทหนึ่ง และการจัดครั้งนี้ก็มีโรงเรียน ๕ โรงเรียนสมัครเข้าประกวด ได้แก่

๑. โรงเรียนพัทลุงพิทยาคม จังหวัดพัทลุง
๒. โรงเรียนพิชัยรัตนาคาร จังหวัดระนอง

๓. โรงเรียนมหาวชิราวุธ	จังหวัดสงขลา
๔. โรงเรียนสภาราชินี	จังหวัดตรัง
๕. โรงเรียนวิเชียรมาตุ	จังหวัดตรัง

รวมทั้งสิ้น ๕ วง

ส่วนวงเครื่องสายผสมเครื่องคู่ มีโรงเรียนที่สมัครเข้าประกวด (นับถึงวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๒๙) คือ

๑. โรงเรียนพัทลุงพิทยาคม	จังหวัดพัทลุง
๒. โรงเรียนสตรีพัทลุง	จังหวัดพัทลุง
๓. โรงเรียนรัตภูมิวิทยา	จังหวัดสงขลา
๔. โรงเรียนสตรีระนอง	จังหวัดระนอง
๕. โรงเรียนเชียรใหญ่	จังหวัดนครศรีธรรมราช
๖. โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช	จังหวัดนครศรีธรรมราช
๗. โรงเรียนเดชะปัตตยานุกูล	จังหวัดปัตตานี
๘. โรงเรียนสตรีปากพนัง	จังหวัดนครศรีธรรมราช
๙. โรงเรียนศรียาภัย	จังหวัดชุมพร
๑๐. โรงเรียนพิชัยรัตนาคาร	จังหวัดระนอง
๑๑. โรงเรียนมหาวชิราวุธ	จังหวัดสงขลา
๑๒. โรงเรียนสภาราชินี	จังหวัดตรัง
๑๓. โรงเรียนสววิทยา	จังหวัดชุมพร
๑๔. โรงเรียนห้วยยอด	จังหวัดตรัง
๑๕. โรงเรียนสาธิต มอ.ปัตตานี	จังหวัดปัตตานี
๑๖. โรงเรียนวิเชียรมาตุ	จังหวัดตรัง
๑๗. โรงเรียนรัตภูมิชนูปถัมภ์	จังหวัดสงขลา
๑๘. โรงเรียนตะกั่วป่า "เสนานุกูล"	จังหวัดพังงา
๑๙. โรงเรียนตรูณศึกษา	จังหวัดสงขลา

รวมทั้งสิ้น ๒๒ วง

ผู้เขียนเห็นว่า เรื่องการประสมวงดนตรีไทยจะช่วยเสริมความรู้แก่เยาวชน ดนตรีไทยและผู้สนใจ จึงได้รวบรวมเรื่องราวจากหนังสือต่าง ๆ ที่ปรมาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านดนตรีไทยหลายท่านนำเสนอแก่ท่านผู้สนใจดนตรีไทยดังต่อไปนี้

วงดนตรีไทยของเราที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้มีอยู่ด้วยกัน ๔ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. วงขับไม้ (ประกอบด้วย ซอสามสาย บัณเฑาะว์ และคนขับ)
๒. วงปี่พาทย์ (แบ่งย่อยเป็นแบบต่าง ๆ หลายแบบ)
๓. วงเครื่องสาย (แบ่งเป็นเครื่องสายล้วนและเครื่องสายผสม)
๔. วงมโหรี (แบ่งเป็นแบบต่าง ๆ)

การประสมวงดนตรีไทยเป็นแบบต่าง ๆ นั้น วิวัฒนาการมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย และมีหลักฐานแน่ชัดว่า การประสมวงดนตรีไทย มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา และเจริญถึงขั้นสูงสุดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อไทยได้เจริญสัมพันธไมตรีกับชาติยุโรป อเมริกา และเอเชียด้วยกัน การดนตรีไทยได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้างทั้งแนวการบรรเลง การขับร้องและการประสมวงดังที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

ในที่นี้ผู้เขียนจะขอกล่าวเฉพาะ การประสมวงดนตรีไทยที่เป็นแบบแผน สืบทอดต่อกันมา

วงปี่พาทย์

ได้มีการประสมวงโดยนำเครื่องดนตรีประเภทตีและเป่ามาผสมกัน และมีเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นในวงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒, ๓ และรัชกาลที่ ๔ วงปี่พาทย์จึงมีอยู่ ๓ ขนาด คือ

วงปี่พาทย์เครื่องห้า

วงปี่พาทย์เครื่องคู่

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

วงปี่พาทย์เครื่องห้า มีเครื่องดนตรีที่ผสมในวงดังนี้

๑. ปี่ใน
๒. ระนาดเอก
๓. ฉิ่งวงใหญ่
๔. ตะโพน
๕. กลองทัด
๖. ฉิ่ง

วงปี่พาทย์เครื่องคู่ มีเครื่องดนตรีที่ผสมในวง คือ

๑. ปี่ใน	๖. ฉิ่งวงเล็ก
๒. ปี่นอก (ปัจจุบันไม่นิยมใช้)	๗. ตะโพน
๓. ระนาดเอก	๘. กลองทัด
๔. ระนาดทุ้ม	๙. ฉิ่ง
๕. ฉิ่งวงใหญ่	

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ มีวิธีการบรรเลงและหน้าที่ต่าง ๆ กันรวมทั้งได้เพิ่มเครื่องดนตรีรวมทั้งสิ้นดังนี้

๑. ปี่ใน ดำเนินทำนองถี่ ๆ บ้าง โหยหวนเป็นเสียงยาวบ้าง มีหน้าที่ดำเนินทำนองและช่วยนำวงด้วย
๒. ปี่นอก (ปัจจุบันไม่นิยมใช้)
๓. ระนาดเอก ตีพร้อมกัน ๒ มือเป็นคู่ ๘ เดินทำนองเก็บถี่ ๆ โดยตลอด บางครั้งตีกลับมือเป็นกรอบ้าง รวบ้าง มีหน้าที่เป็นผู้นำวง
๔. ระนาดทุ้ม ตีพร้อมกันทั้งสองมือบ้าง ตีมือละลูกบ้าง ตีมือละหลาย ๆ ลูกบ้าง มีหน้าที่สอดแทรกหยอกล้อ ยั่วเข้าไปกับทำนองให้สนุกสนาน
๕. ระนาดเอกเหล็ก ตีพร้อมกันทั้งสองมือเป็นคู่ ๘ ดำเนินทำนองถี่ ๆ บ้าง ตีกรอบ้างเช่นเดียวกับระนาดเอก และมีหน้าที่เพียงช่วยให้เสียงกระหึ่มขึ้นเท่านั้น ไม่มีหน้าที่เป็นผู้นำวง

๖. ระนาดทุ้มเหล็ก ตีมือละลูก หรือหลาย ๆ ลูก ดำเนินทำนอง
ห่าง ๆ ทำหน้าที่ยื้อเข้าทำนองเพลงห่าง ๆ และช่วยให้มีเสียงกระหึ่มในทางทุ้มต่ำ

๗. ฉิ่งวงใหญ่ ตีพร้อมกัน ๒ มือบ้าง ตีมือละลูก หรือหลายลูก
บ้าง มีหน้าที่ดำเนินทำนองเนื้อเพลงเป็นหลักของวง

๘. ฉิ่งวงเล็ก ตีเก็บถี่ ๆ มือละลูกบ้าง มือละหลาย ๆ ลูกบ้าง
มีหน้าที่สอดแทรกทำนองในทางเสียงสูงของคนตรี

๙. ตะโพน ตีมือละหน้า ให้เสียงสอดสลับกัน บางครั้งตีพร้อมกัน
ทั้งสองมือ มีหน้าที่กำกับจังหวะหน้าทับให้รู้ประโยควรรคตอนของเพลง และเป็น
ผู้นำกลองทัดด้วย

๑๐. กลองทัด ตีห่างบ้าง ถี่บ้าง ตามแบบแผนของแต่ละเพลง

๑๑. ฉิ่ง โดยปกติตีสลับกันให้ดังฉิ่งที่หนึ่ง ดังฉับที่หนึ่ง โดยสม่ำเสมอ
มีหน้าที่กำกับจังหวะย่อย ให้รู้จังหวะเบา จังหวะหนัก

ในวงปี่พาทย์ทั้ง ๓ ขนาดนี้ ถ้าการบรรเลงบางเพลงอาจนำเครื่องดนตรี
ต่อไปนี้เข้ามาผสม ได้แก่

ฉาบเล็ก ตีได้ทั้งให้ข้าง ๆ กระทบกัน หรือตี ๒ ฝาเข้าประกบกัน มี
หน้าที่หยอกล้อ ยั่วเย้าไปกับฉิ่ง หรือให้สอดคล้องกับทำนองเพลง

ฉาบใหญ่ ตี ๒ ฝาเข้าประกบกันตามจังหวะต่าง ๆ มีหน้าที่ช่วยกำกับ
จังหวะห่าง ๆ ถ้าเป็นเพลงสำเนียงจีนก็ตี ให้เข้ากับทำนอง

โหม่ง ตีตรงปุ่มด้วยไม้ตีตามจังหวะต่าง ๆ มีหน้าที่ควบคุมจังหวะห่าง ๆ

การบรรเลงปี่พาทย์นี้ โดยปกติระนาดเอกและฉิ่งวงใหญ่จะใช้ไม้แข็งตี
เรียกว่า "ปี่พาทย์ไม้แข็ง" แต่ถ้าต้องการให้มีเสียงนุ่มนวล ก็เปลี่ยนไม้ตีเป็นไม้นวม
เสียทั้งสองอย่าง แล้วใช้

ขลุ่ยเพียงออ แทน ปี่

และใช้ ขอฮู้

เข้าร่วมบรรเลงเรียกว่า "ปี่พาทย์ไม้นวม"

นอกจากนี้ยังมีเครื่องดนตรีอีกชนิดหนึ่ง ที่นิยมบรรเลงในวงปี่พาทย์ คือ "กลองแขก" ใช้ตีกำกับจังหวะหน้าทับ เพลงใดที่ไม่ใช้ตะโพนและกลองทัด ก็ใช้กลองแขกนี้ตีประกอบ

วงเครื่องสาย

เป็นวงดนตรีที่มีเครื่องดีดและเครื่องสีเป็นหลัก มีเครื่องเป่าและเครื่องตีที่ได้เลือกเสียงเหมาะสม ดังนี้

วงเครื่องสายวงเล็ก มีเครื่องดนตรีผสมในวง คือ

๑. ซอด้วง สีเป็นทำนองเพลงมีถี่บ้าง โหยหวนเป็นเสียงยาวบ้าง มีหน้าที่เป็นผู้นำวง และเป็นหลักในการดำเนินเนื้อเพลง
 ๒. ซออู้ สีหยอกล้อ ยั่วเข้าไปกับทำนองเพลง
 ๓. จะเข้ ดีดเก็บถี่ ๆ บ้าง ห่าง ๆ บ้าง สอดแทรกทำนองให้เกิดความไพเราะ
 ๔. ขลุ่ยเพียงออ เป่าเก็บถี่ ๆ บ้าง โหยหวนเป็นเสียงยาวบ้าง ดำเนินทำนองเพลง
 ๕. โทน ตีให้สอดสลับกับรำมะนา กำกับจังหวะหน้าทับ
 ๖. รำมะนา ตีให้สอดสลับกับโทน กำกับจังหวะหน้าทับ
- โทนกับรำมะนานี้ ต้องตีให้สอดคล้องกัน เหมือนเครื่องดนตรีเครื่องเดียวกัน เพราะฉะนั้นปัจจุบันจึงมักใช้คนเดียวตีทั้งสองอย่าง
๗. ฉิ่ง (วิธีตีและหน้าที่เหมือนในวงปี่พาทย์)

วงเครื่องสายเครื่องคู่ มีเครื่องดนตรีผสมอยู่ในวง และมีหน้าที่ดังนี้

๑. ซอด้วง ๒ คัน การสีเหมือนในวงเครื่องสายวงเล็ก แต่หน้าที่การนำวงมีเพียงคันเดียว อีกคันหนึ่งเพียงช่วยเป็นหลักในการดำเนินเนื้อเพลง
๒. ซออู้ ๒ คัน (การสีและหน้าที่เหมือนในวงเครื่องสายวงเล็กคันหนึ่ง และสีพลิกแพลงอีกคันหนึ่ง)
๓. จะเข้ ๒ ตัว (การดีดและหน้าที่เหมือนวงเครื่องสายวงเล็ก)

๔. ขลุ่ยเพียงออ (เหมือนวงเครื่องสายวงเล็ก)

๕. ขลุ่ยหลีบ วิธีเป่าเหมือนกับขลุ่ยเพียงออ แต่มีหน้าที่สอดแทรกทำนองไปในทางเสียงสูงของวงดนตรี

๖. โทน

๗. รำมะนา

๘. ฉิ่ง

วงเครื่องสายนี้ บางครั้งอาจจะมีโหม่ง และกรับตีประกอบจังหวะด้วยก็ได้

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไทยเริ่มนำเครื่องดนตรีต่างชาติเข้ามาบรรเลงประสมกับวงเครื่องสายของไทย จึงเกิดเป็นวงเครื่องสายผสมขึ้น เครื่องดนตรีที่เรานำมาประสมในวงเครื่องสาย เช่น

เปียนโน

หีบเพลงชัก

จิม

แอ็คคอเดียน

ออร์แกน

ปีคาร์เน็ต

ปีโอบอ

จิมเหล็ก

แมนโกลิน

ซอฝรั่ง (หรือไวโอลิน)

ระนาดทอง

อีเล็กโทน ฯลฯ

วงเครื่องสายที่นิยมมากอีกแบบหนึ่งคือ วงเครื่องสายปี่ชวา ทำนใช้ปี่ชวาบรรเลงทำนองหลัก มีเครื่องดนตรีประกอบได้แก่ ซอด้วง ขลุ่ยหลีบ ซอฮู้ ฉิ่ง และกลองแขก

วงมโหรี

วงมโหรีโบราณ (สมัยอยุธยา) มีเครื่องดนตรีและผู้บรรเลงเพียง ๔ คน

๑. ซอสามสาย สีเก็บบ้าง โหยหวนเสียงยาว ๆ บ้าง มีหน้าที่คลอเสียงคนร้องและดำเนินทำนองเพลง
๒. กระจับปี่ ตีดำเนินทำนองถี่บ้าง ห่างบ้าง เป็นหลักในการดำเนินเนื้อเพลง
๓. โทน มีหน้าที่กำกับจังหวะหน้าทับ
๔. กรับพวง ตีตามจังหวะต่าง ๆ มีหน้าที่กำกับจังหวะย่อย ซึ่งคนร้องเป็นผู้ตี

ต่อมา วงมโหรีค่อย ๆ วิวัฒนาการโดยลำดับจนถึงปัจจุบัน วงมโหรีมี ๓ ขนาด คือ

วงมโหรีวงเล็ก มีเครื่องดนตรีดังนี้

๑. ซอสามสาย	๖. จะเข้
๒. ระนาดเอก เป็นผู้นำวง	๗. บลู่ยเพียงออ
๓. ซ้องวง เรียก ซ้องกลาง หรือ ซ้องมโหรี	๘. โทน
๔. ซอด้วง ไม่ต้องเป็นผู้นำวง	๙. รำมะนา
๕. ซออู้	๑๐. ฉิ่ง

วงมโหรีเครื่องคู่

๑. เพิ่มซอด้วงเป็น ๒ คัน ซออู้เป็น ๒ คัน จะเข้เป็น ๒ ตัว
๒. บลู่ยหลิบ
๓. ระนาดทุ้ม
๔. ซ้องวงเล็ก มีขนาดเล็กกว่าซ้องวงเล็กในวงปี่พาทย์
๕. ซอสามสายคันเล็ก หรือซอสามสายหลิบ

วงมโหรีเครื่องใหญ่ มีเครื่องดนตรีที่ผสมอยู่ในวง ตลอดจนวิธีบรรเลง และหน้าที่เหมือนกับมโหรีเครื่องคู่ทุกอย่าง แต่เพิ่มเครื่องดนตรีขึ้นอีก คือ

๑. ระนาดเอกเหล็ก บางวงทำด้วยทองเหลืองเรียกว่า ระนาดทอง
๒. ระนาดทุ้มเหล็ก บางวงเป็น ทุ้มทอง
๓. ขลุ่ยอู้ มีวิธีเป่าเหมือนกับขลุ่ยเพียงออ มีหน้าที่ดำเนินเนื้อเพลงทำนองห่าง ๆ ในทางเสียงต่ำของดนตรี

วงมโหรีทั้ง ๓ ขนาดนี้ อาจนำฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ และโหม่งเข้าผสมได้ เป็นที่น่ายินดีว่า โรงเรียนศรีอยุธยา จังหวัดชุมพร สามารถฝึกสอน ฝึกซ้อม นักเรียนให้สามารถเล่นดนตรีประเภทวงมโหรีขึ้นมาได้อีกประเภทหนึ่ง ทำให้ผู้เขียนมองเห็นเพชรงามแห่งวงดนตรีไทยได้ปรากฏขึ้นแล้วในหมู่เยาวชนแห่งจังหวัดภาคใต้

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนขออัญเชิญพระศรีรัตนตรัย เทวดา ครูบาอาจารย์ แห่งการดนตรี ทั้งในด้านดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์และนาฏศิลป์ จงมาสถิตสถาพรยังตัว เยาวชนดนตรีไทย รวมทั้งครูผู้สอน ผู้ฝึกซ้อมทุกท่านจงบังเกิดสิริสวัสดิ์พัฒนามงคลที่ เป็นผู้สืบทอดมรดกดนตรีไทย ให้คงอยู่คู่ชาติไทยไปตราบชั่ววันรัตนกาล

หนังสืออ้างอิง

พูนพิศ อมาตยกุล. ดนตรีวิจิตร. กรุงเทพฯ : สยามสมัย, ๒๕๒๙.

มนตรี ตราโมทและคณะ. พื้นฐานดนตรีไทย ๑-๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๕.